

CZU: 372.461

PARTICULARITĂȚILE APLICĂRII LECTURII EXPLICATIVE LA DIFERITE TIPURI DE TEXTE

Daniela MÎȚU, doctorandă, gradul didactic I,
Școala Gimnazială "Iulia Hălăucescu",
Comuna Tarcău, Județul Neamț, România

Summary. *In this article we set out to study the peculiarities of applying explanatory reading to different types of texts.*

We consider that the method of explanatory reading involves particularities of application generated both by the type of text but especially by the need to respect the diversity of students' cognitive processes. Thus, for the stage of lexical reading, but also sub-lexical, there are a series of peculiarities that lead to the understanding of the text message, for the stages of forming a nuanced, creative communication. The explanatory reading may have specific features and various stages, as the researchers ask.

Keywords: *explanatory reading, literary text, non-literary text, lexical reading, sub-lexical reading.*

Școala se deschide spre diverse genuri de lecturi și implicit de receptări ale mesajului scris. "Textul nu este o instituție de sine stătătoare. Un text este multi - instituțional. Cărțile nu au valoare în sine, producțiile literare sau științifice așteaptă să fie prinse în circuitul global al comunicării și speră să intre în raza interpretativă a receptorilor. Strategiile interpretative se încheie odată cu dezgroparea sensului. Surprinderea atentă a sensului necesită din partea cititorului o puternică angajare personală." [8, p.107]

Mesajul pe care elevii trebuie să îl descifreze poate fi găsit sub formă de text nonliterar sau text literar. Cercetătorii fac diverse definiții și caracterizări ale acestor forme, sub care se prezintă textele abordate de profesori și elevi, în școală. Astfel, autorul Parfene C. precizează: **Textul nonliterar** "utilizează funcția referențială, este emis cu scopul de a transmite informații sau subiecte diverse, din domenii precum cele științifice, juridico - administrative, mass-media audio-vizuală etc. Registrele lingvistice utilizate (oral/scriș; popular/cult; regional, colocvial, argoul și jargonul) diferențiază stilurile. Indiferent de textul funcțional reprezentat în comunicare, emițătorul abordează obiectiv realitatea și folosește un limbaj comun, convențional, prin excelență tranzitiv (scopul principal este de a transmite informații)." [14, p.53]

Florin Cioban caracterizează textul nonliterar ca având:

- "caracter tranzitiv,
- obiectivitatea emițătorului,
- respectarea normelor de redactare a textului funcțional,
- limbaj specializat pe domenii de activitate,
- acționează funcția referențială,
- modalizare afectivă minimă." [2, p.63]

Referindu-se la **Textul literar**, Autorul Parfene C. opinează: "presupune o comunicare artistică, pentru că în el se recunoaște originalitatea creatorului operei artistice (populare sau culte) care reflectă lumea. În textul prin excelență reflexiv se manifestă funcția poetică a limbajului, întrucât primează expresivitatea conținutului și nu informațiile oferite." [14, p.55]

În viziunea lui Florin Cioban, textul literar are următoarele caracteristici distincte:

- ✓ "caracter reflexiv,
- ✓ subiectivitatea emițătorului,
- ✓ încălcarea intenționată a normelor lingvistice,
- ✓ limbaj expresiv, realizat cu ajutorul figurilor de stil și al procedeelor artistice,
- ✓ acționează funcția poetică, modalizare afectivă maximă." [2, p.66]

Dorind să analizăm câteva modalități de aplicare a lecturii explicative la diferite tipuri de texte, am constatat că este foarte important pentru elevii din clasele primare, ca învățătorul să fie în primul rând interesat de modul în care copiii se apropie de textul pe care îl vor lectura. Robert Scholes, citat de Alina Pamfil prezintă un model al relației lectorului cu textul, care cuprinde trei etape succesive de lectură:

1. "Lectura inocentă: «producere de text din (within) text»;
2. Lectură interpretativă: «producere de text despre (upon) text»;
3. Lectura critică: «producere de text împotriva (against) textului»." [12, p.142]

Procesul de lectură, la vârsta școlarității primare, trebuie privit ca unul dintre procesele cognitive cele mai complexe, care cuprinde decodarea [simbolurilor](#) și construirea unui sens care să genereze înțelegerea. Pentru învățător, un aspect important în formarea competenței de receptare a textelor literare și nonliterare este acela al metodelor didactice folosite în acest scop. Una dintre aceste metode este lectura explicativă (LE), studiată și definită de mai mulți autori, astfel:

- în viziunea lui Șerdean I., lectura explicativă este o îmbinare a lecturii (a cititului) cu explicațiile necesare care împreună duc la cele din urmă, la înțelegerea mesajului textului. Se poate spune că lectura explicativă este mai mult decât o metodă; ea e mai degrabă un complex de metode. Așa cum sugerează chiar denumirea ei, lectura explicativă face apel și la conversație, la explicație, la povestire, chiar la demonstrație." [15, p.113]
- Ungureanu C., citat fiind de Corneliu Crăciun, consideră că "Lectura explicativă (LE) este procesul prin care se asigură două achiziții în legătură cu textul literar: a înțelege și a aprecia (...), elevii pătrund în universul textului literar: învață să-i descopere părțile componente, modul de articulare a lor, valorile de natură intelectuală, estetică, morală, îl raportează la experiența lor de viață. Ca act de cunoaștere, antrenează operațiile gândirii: analiza, comparația, conexiunea." [5, p.102]
- în opinia autoarei Norel M. "Lectura explicativă (LE) este considerată un complex de metode, care apelează la conversație, explicație, demonstrație, povestire, joc de rol etc., urmărind citirea textului în vederea înțelegerii lui." [10, p.165]
- Florin Cioban menționează în același sens: "Lectura explicativă (LE) reprezintă o adevărată strategie didactică deoarece necesită conversație, explicație, povestire și chiar demonstrație. Lectura explicativă este, de fapt, un fel deosebit de analiza literară a textelor pe care le citesc elevii din ciclul primar." [2, p.15]

- Paul Cornea definește lectura ca "ansamblul activităților perceptivă și cognitive vizând identificarea și comprehensiunea mesajelor transmise scriptic." [4, p.1]

Propunem mai jos o sinteză și o analiză a noțiunii cu ecou polisemantic, lectura explicativă.

Tablul 1. Sinteza definițiilor despre lectura explicativă.

Nume de autori	Accepțiuni
Ioan Șerdean	"lectura explicativă este mai mult decât o metodă; ea e mai degrabă un complex de metode."
Ungureanu C.	"este procesul prin care se asigură două achiziții în legătură cu textul literar: a înțelege și a aprecia.(...) Ca act de cunoaștere, antrenează operațiile gândirii: analiza, comparația, conexiunea."
Mariana Norel	"un complex de metode"
Florin Cioban	"o adevărată strategie didactică deoarece necesită conversație, explicație, povestire și chiar demonstrație"
Paul Cornea	"ansamblul activităților perceptivă și cognitive vizând identificarea și comprehensiunea mesajelor transmise scriptic"

Observăm două tendințe de definire a lecturii explicative. În prima, autorii Șerdean Ioan, Norel Mariana, Florin Cioban fac referire la metodologia didactică și consideră lectura explicativă drept o combinație complexă de metode didactice (conversație, explicație, povestire, demonstrație, joc de rol). În a doua tendință, Ungureanu C. și Paul Cornea descriu lectura explicativă ca pe un ansamblu de activități cognitive care antrenează cunoștințe achiziționate, capacități de aplicare, comportamente cum ar fi a înțelege și a aprecia. Din această perspectivă, interacțiunea dintre text și cititor, în contextul lecturii explicative va duce la comprehensiunea mesajului scriptic, datorită modelării operate de cunoștințele elevului, de experiența lui lingvistică, de mediul socio-cultural al acestuia, etc.

Particularitățile aplicării lecturii explicative la textele recomandate pentru învățământul primar, pot fi analizate în funcție de felul textului (literar sau nonliterar) sau în funcție de procesele psihice pe care le antrenează și dezvoltă. Pornind de la aceste două tendințe, descrise mai sus, selectăm în continuare două particularități ale aplicării lecturii explicative la diferite tipuri de texte.

O primă particularitate a aplicării lecturii explicative, în învățământul primar, este generată de specificul dezvoltării proceselor cognitive. Cornea P. consideră că activitatea de lectură explicativă, în contextul procesului didactic, conține multiple lecturi de: "înțelegere/receptare/analiză/decodificare /interpretare a textului scris. Procesul lecturii trebuie să parcurgă cinci etape:

- percepția/receptarea textului;
- re-lectura pentru decodarea sensurilor textului;
- lectura pe unități a textului și înțelegerea detaliată a sensului;
- lectura interpretativă a unor secvențe de text;
- interpretarea estetică a textului." [4, p.65]

Maria Hadârcă dezvoltă gama de procese cognitive antrenate prin metoda lecturii explicative: "activarea, completarea și dezvoltarea unor structuri cognitive (cunoștințe despre text, cunoașterea diferențelor între textul literar și nonliterar, recunoașterea structurilor textuale fundamentale; cunoașterea noțiunilor de subiect, temă, idee principală/secundară, personaj principal/secundar etc.), exersarea și dezvoltarea în permanență a unor abilități/deprinderi de identificare/decodificare/interpretare/rezumare, ce se pot întinde de la recunoașterea unui cuvânt sau selectarea ideii principale până la configurarea sensului global al unui text, precum și solicitarea din partea elevilor a formulării unor atitudini, sentimente și trăiri proprii vizavi de textul lecturat." [6, p.125]

În spiritul respectării particularităților psihologice ale elevilor din ciclul primar, Paul Cornea (1988), citându-l pe Antonesei L. (2002) menționează că aplicarea lecturii explicative trebuie să urmeze etapele de mai jos, care respectă succesiunea operațiilor gândirii (analiza globală, analiza secvențială, sinteza ideilor cuprinse în text, generalizarea, antrenarea gândirii divergente, individualizarea, etc.):

1. "citirea integrală a textului;
2. lecturarea pe fragmente și analiza acestora;
3. întocmirea planului textului;
4. conversația generalizatoare, cu privire la conținutul textului;
5. reproducerea textului, pe baza planului, recurgând la o exprimare originală;
6. citirea de încheiere." [1, p.82]

În cazul textelor nonliterare, care sunt bazate pe aspecte ale realității, observabile, mai ușor de înțeles, care au un mesaj mai simplu, mai puțin metaforic, metoda lecturii explicative urmează pașii descriși. Menționăm câteva forme de texte nonliterare întâlnite frecvent: anunțul, știrea, afișul, anecdota, gluma, texte științifice accesibile elevilor, etc.

Textele literare sunt punctul de plecare în procesul de realizare a analizei literare, uzitate în ciclul gimnazial. Particularitatea psihologică a acestor texte este aceea că abilitățile elevii cu instrumentele muncii cu cartea iar etapele lecturii explicative devin automatizate, elevul poate pătrunde mai ușor sensul mesajului transpus literar.

Cea de a doua particularitate a aplicării lecturii explicative la diferite tipuri de texte este legată de antrenarea funcției de comunicare a elevilor. Lectura explicativă (LE) presupune angajarea elevilor în efortul de a-și activa și îmbogăți vocabularul, de a-și îmbunătăți comunicarea .

Primii pași în lumea lecturii sunt cei făcuți în sfera lecturii lexicale, dar și sub-lexicale. Suk-Tak Chan și alții, în lucrarea "Hierarchical coding of characters in the ventral and dorsal visual streams of Chinese language processing. NeuroImage", susțin că lectura sub-lexicală ar implica o predare a citirii prin asocierea caracterelor ori a grupurilor de caractere cu sunete sau folosind metodologia de învățare fonetică. [3, p.423] Diana Hughes și Rhona Stainthorp, în cartea "Learning from children who read at an early age" precizează despre lectura lexicală că ar implica învățarea de cuvinte sau fraze fără a da atenție caracterelor sau grupurilor de caractere ce le compun ori prin utilizarea metodologiei [limbajul integral](#) de predare și învățare ale înțelegerii mesajului textului de către elevi. [7, p.192]

Alina Pamfil face referiri asupra modului în care strategia de deducere a sensului poate să fie eficientă în studiul vocabularului unui text.

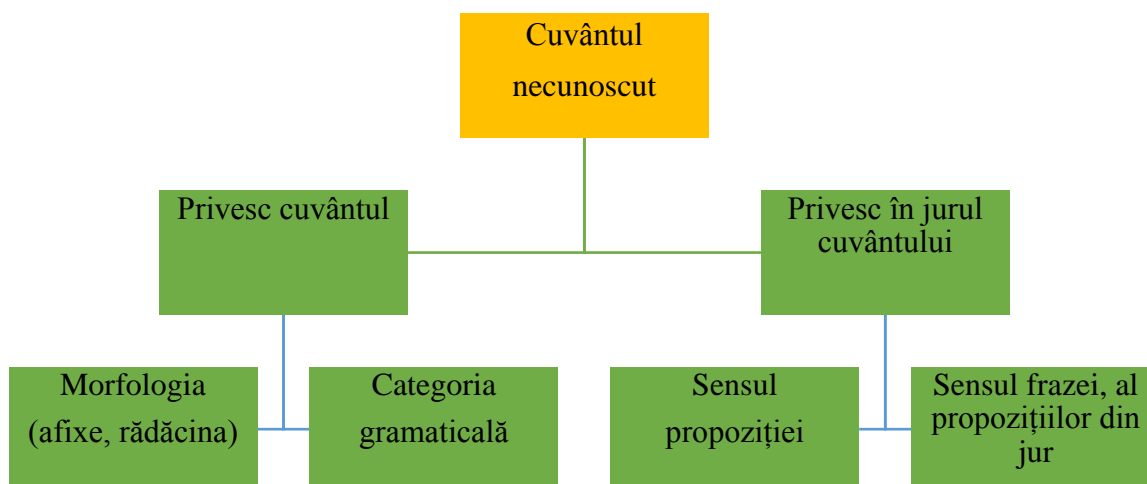

Figura 1. Deducerea sensului cuvântului necunoscut, după Pamfil (2016) [13, p.146]

Mariana Norel și coautorii prezintă etapele metodei lecturii explicative, insistând, ca o particularitate, asupra procesului dezvoltare a vocabularului, de precizare a acestuia, de formare a unei comunicări nuanțate, pornind de la modelul unui text literar lecturat. Etapele descrise de autoare sunt:

1. "Citirea multiplă :citire model; în gând; citire în lanț; citire selectivă; citire pe roluri; citire integrală etc.;
2. Identificarea cuvintelor noi;
3. Explicarea cuvintelor noi;
4. Integrarea cuvintelor noi în enunțuri proprii;
5. Selectarea expresiilor artistice;
6. Comentarea expresiilor artistice;
7. Alcătuirea de enunțuri originale cu aceste expresii artistice;
8. Delimitarea lecturii în fragmente (sau tablouri);
9. Analizarea fragmentelor sau comentarea tablourilor;
10. Elaborarea ideilor principale;
11. Alcătuirea planului de idei;
13. Povestirea lecturii după plan;
14. Desprinderea mesajului lecturii." [11, p.47]

În cazul textelor literare, putem spune că sunt un izvor de cunoștințe despre realitatea naturală sau socială. Prin lectura explicativă elevii își îmbogățesc vocabularul și își dezvoltă comunicarea orală și scrisă. Textele literare sunt sursa de la care elevii pot învăța să reacționeze la ceea ce citesc. Din punctul de vedere al dezvoltării comunicării, aceste texte sunt modele de limbaj expresiv, genul liric oferă expresii frumoase pe care elevii le pot asimila, genul epic permite contactul cu modele de comunicare corectă, coerentă, purtătoare de mesaje estetice, morale, culturale. Lectura explicativă, ca ansamblu de mai multe metode (povestire, demonstrație, conversație, explicație), facilitează receptarea conținutului de idei al textului dar oferă elevilor o gamă de modalități de a folosi limbajul artistic.

În concluzie, lectura explicativă poate fi considerată un ansamblu de metode prin care învățătorul îi conduce pe elevi spre descifrarea sensului unui text literar și nonliterar. Noțiunea de lectură explicativă (LE) are un sens larg, care presupune citirea, însoțită de explicarea conținutului citit, în vederea înțelegerii sale dar și în vederea exprimării creative de mai târziu.

Considerăm că metoda lecturii explicative comportă particularități de aplicare generate atât de tipul de text dar mai ales de necesitatea respectării diversității proceselor cognitive ale elevilor. Astfel, pentru etapa lecturii lexicale, dar și sub-lexicale, există o serie de particularități care să ducă la înțelegerea mesajului textului, pentru etapele formării unei comunicări nuanțate, creative, lectura explicativă poate avea particularități specifice și desfășurări etapizate divers, așa cum opinează cercetătorii de specialitate.

BIBLIOGRAFIE

1. ANTONESEI, L. *O introducere în pedagogie*. Iași: Editura Polirom, 2002. p. 216. ISBN: 973-683-848-X.
2. CIOBAN, F. *Elemente de metodică a predării limbii și literaturii române*. Budapest: Eotvos Lorand, 2015. p. 69. ISBN 9789632846347.
3. CHAN, SUK-TAK, și alții. Hierarchical coding of characters in the ventral and dorsal visual streams of Chinese language processing. *NeuroImage*. 1 Noiembrie 2009, Vol. 48, 2, p. 423-435. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov>
4. CORNEA, P. *Introducere în teoria lecturii*. București: Editura Minerva, 1988. p. 256.
5. CRĂCIUN, C. *Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar*. Deva: Editura Emia, 2018. p. 164. ISBN 9789737534484.
6. HADÂRCĂ, M. Competența de lectură – concept, structură și mediu de formare. *Revista Limba Română*. 2015, Nr.3-4, p. 120-129. <http://www.diacronia.ro>
7. HUGHES, D.; STAINTHORP, RH. *Learning from children who read at an early age*. New York: Routledge, 1999. p. 192. ISBN 0-415-17495-3.
8. IOVA, GH. *Acțiunea textuală: Bunul simț vizionar*. Pitești: Editura Paralela 45, 1999. p. 130. ISBN 9735931184.
9. NOREL, M. *Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar*. [Interactiv] 2010. [Citat: 3 Octombrie 2020.] www.academia.edu
10. NOREL, M. De la lectura explicativă la lectura predicativă. *Revista Limba Română*. 2011, Nr.1-2, p. 162-168.
11. NOREL, M.; SÂMÎHĂIAN, FL. *Didactica limbii și literaturii române, II, Proiectul pentru învățământul rural*. București: MEC, 2006.
12. PAMFIL, A. *Limba și literatura română în școală. Structuri didactice deschise*. Pitești: Editura Paralela 45, 2003. p. 232. ISBN 973-593-835-9
13. PAMFIL, A. *Limba și literatura română în școala primară – perspective complementare*. Cluj-Napoca: Editura Art, 2016. p. 380. ISBN: 9786067104196
14. PARFENE, C. *Metodica studierii limbii și literaturii române în școală. Ghid teoretico-aplicativ*. Iași: Editura Polirom, 1999. p. 184. ISBN 821.135.1.09
15. ȘERDEAN, I. *Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar*. București: Editura Corint, 2008. p. 320. ISBN: 973-135-233-6